

Rigó Róbert

Kecskemét helye a városhierarchiában és társadalmi változások a népszámlálások tükrében

Kecskemét helye a városhierarchiában

Tanulmányomban Kecskemét makrotársadalmi változásait tekintem át a népszámlálási adatok alapján, a második világháborútól a legutóbbi népszámlálásig, és megvilágítom a mögöttük rejlő okokat. A társadalomról és változásairól a legfontosabb, átfogó számszerűségi mutatókat a népszámlálások adják. A vizsgált időszakban nyolc népszámlálást tartottak Magyarországon. 1941-ben, 1949-ben, 1960-ban, 1970-ben, 1980-ban, 1990-ben, 2001-ben és 2011-ben. Ezek alapján elemzem Kecskemét népességszámának, vallási, etnikai összetételének alakulását, majd áttekintem a város foglalkozásszerkezetének sajátosságait, és ennek változásait is.

A város minőségének – mérete és funkciói, szolgáltatásai – meghatározására két megközelítés alakult ki. Ma a *funkcionális városszemlélet*¹ a leginkább elfogadott, de a városokat gyakran ma is a *népességszám alapján* kategorizálják, aminek nagy előnye az egyszerű nemzetközi összehasonlíthatóság.² A 20. században a lakosságszám alapján Kecskemét helye a magyar városhierarchiában jóval előkelőbb volt, mint amikor a városi funkciók alapján készítették el a városok sorrendjét. Kecskemét 1787-ben a történelmi Magyarország negyedik legnépesebb városa volt, 1910-ben már csak a hetedik. Ekkorra már megelőzte Szeged, Szabadka és Temesvár is.³ Trianon után, 1930-ban Kecskemét ismét Magyarország negyedik legnépesebb városa lett (Budapest, Szeged és Debrecen után), majd 1950-től – a külterületeinek elcsatolását követően – a hazai városok sorában a kilencedik helyre csúszott vissza. A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) legújabb, 2015-ös adatai

1 A funkcionális városszemlélet lényege, hogy egy település annál inkább városias, ha minél több és magasabb szintű városi funkciót lát el. A magasabb szintű városi funkciók közül a leginkább meghatározó a magasabb szintű igazgatási központok, a hallgatók és oktatók száma alapján népesebb felsőoktatási intézmény, az aktív kórházi ágyak száma, a színházlátogatók száma, a gazdasági teljesítmény jelzőszámai.

2 Bácskai 2003: 246.

3 Gyáni-Kövér 1998: 55.

szerint mára Kecskemét közel 112 ezer lakosával a nyolcadik legnépesebb város lett Budapest, Debrecen, Szeged, Miskolc, Pécs, Győr és Nyíregyházát követően, megelőzve Székesfehérvárt, Szombathelyet és Szolnokot.⁴

Kecskemét jogállása is változott az idők során. Ferenc József második kecskeméti látogatásakor, 1857. május 24-én a korábbi mezővárost szabad királyi városi rangra emelte, amit az előjárók már 1834-ben kezdeményeztek.⁵ A város jogállásának pontosítása később jogértelmezési vitákhoz vezetett, mert az „önálló város” rangot nem tudták pontosan értelmezni. A város használhatta a szabad királyi városi címet, azonban az ezzel járó jogoknak csak egy részét kapta meg.⁶ Kecskemét az 1870. évi XLII. tc. értelmében törvényhatósági jogú városi rangra emelkedett, így függetlenedni tudott Pest–Pilis–Solt–Kiskun vármegyétől. A törvényhatósági jogú városok elsősorban a szabad királyi városokból lettek, húsz város kapta meg újonnan ezt a jogállást, de közülük 1876-tól csak három tarthatta meg e címet: Kecskemét, Nagyvárad és Versec.⁷ A város önkormányzatát a törvényhatósági bizottság biztosította, mely tagjainak felét a választójoggal rendelkező felnőtt férfiak választották, a tagok másik fele automatikusan a legtöbb adót fizető virilisek közül került ki. Kecskemét közigazgatási funkciójának emelkedése a város társadalmára is hatással volt, mert erősödött az értelmiségi és tisztviselői réteg súlya. A második világháborút követően a közigazgatás átalakítása során Kecskemét az 1950-ben létrehozott Bács-Kiskun megye székhelye lett, majd a rendszerváltás időszakában, 1989-ben megyei városi, majd 1990-től megyei jogú városi rangot kapott.

Beluszky Pál és Győri Róbert kutatásai szerint – szakítva a széles körben elterjedt nyugat-kelet irányú fejlettségi lejtő tézisével – a századforduló időszakában a hazai modernizációs folyamatban a Kisalföld és az Alföld, főként a Duna–Tisza köze járt az élen. Az olyan tradicionális mezővárosok, mint Kecskemét voltak a modernizáció központjai. A korábbi elképzelésekhez képest az Alföld szerepe felértékelődött a modernizációs folyamatban.⁸ Az említett szerzőpáros Kecskemétet 1910-re vonatkozóan a hiányos funkciójú, megyeközpont szintű városok közé sorolta. Kecskemét így Újvidék, Veszprém, Lugos, Zombor, Nagykanizsa és Sátoraljaújhely után, Nyíregyházát megelőzve, a városok rangsorának 36. helyére került. 1910-ben a 12 hiányos funkciójú, megyeközpontszintű város közül Kecskeméten volt a legmagasabb a közszolgáltatból élő keresők (1233 fő) és a – többségükben náluk dolgozó – házicselédék száma (1714 fő) is. A kereskedelemről élők száma csak Újvidéken volt magasabb, mint Kecskeméten (1529 fő). A többi mutató vonatkozásában Kecskemét az említett városok átlagos szintjén teljesített.⁹

4 Waffenschmidt 2015: 22.

5 Péterné 2015: 86., 104.

6 Péterné 2015: 100–105.

7 Gyáni-Kövér 1998: 52.

8 Beluszky–Győri 2005: 85–87.

9 Beluszky–Győri 2005: 197–198.

Tímár Lajos a Trianon utáni városhálózatra vonatkozó funkcionális vizsgálatai során hat nagyobb várostípust különített el. Eszerint 1930-ban Kecskemét a harmadik csoportba került, azaz olyan középváros, ahol az értelmiség, a közlekedési és kereskedelmi szférában dolgozók együttes aránya 25 százalék fölötti. Így Kecskemét Szombathellyel, Székesfehérvárral, Sopronnal, Kaposvárral, Gyulával, Békéscsabával, Szolnokkal, Nyíregyházával és Nagykanizsával került egy csoportba.¹⁰

Kecskemét 1944-es kiürítése, a háborús megpróbáltatások, majd az 1945-ös földosztás miatt még többen költöztek ki tanyára. 1950-tól, miután elcsatolták Kecskemét külterületének jó részét, a város területe több mint 70%-kal csökkent, népessége pedig 35%-kal.¹¹ Az új községeket azért hozták létre, hogy a környező tanyák ellátási központjai legyenek, e funkciójuknak azonban nem igazán tudtak megfelelni. Ezt az elképzelést szorgalmazta Benisch Artúr, aki jelentős befolyást gyakorolt a negyvenes évek végén, ötvenes évek elején a hazai tanyapolitikára. Szerinte a mezővárosok külterületüket gyarmatként használták, ami csak a gazdagparaszrok érdekeit szolgálta.¹² Elképzeléseinek megfelelően az öt vidéki központ (Debrecen, Miskolc, Szeged, Pécs, Győr) vált a településfejlesztési politika kiemelt célpontjává. Az öt kiemelt vidéki központot Nyíregyháza, Székesfehérvár és Kecskemét követte mint középváros.

Beluszky Pál és Kovács Zoltán szerint napjainkban Budapestet az öt regionális központ funkciót betöltő nagyváros (Debrecen, Szeged, Miskolc, Pécs és Győr) követi, majd a megyeközpont-funkciójú települések, mint Nyíregyháza és Kecskemét jönnek a sorban. Ma egyre fontosabbak a magasabb szintű városfunkciót jelző mutatók, mint a felsőoktatási intézmények méretét jelző hallgatók és oktatók száma, a színházlátogatók száma, az aktív kórházi ágyak száma, valamint a városok gazdasági teljesítményének mutatói.¹³

Gerse József és Szilágyi Dániel végzett legújabbban a települések hierarchiájára vonatkozó kutatást, melyben a városi funkciókat vették alapul. Ezek közül tíz tényezőt vettek figyelembe: a népesség számát, a szolgáltatásokat, a vendéglátást, az egészségügyet, a szociális ellátást, az oktatást, a kultúrát, az ügyintézkést, a munkaerő-megtartást és -vonzást, valamint a gazdasági teljesítőképességet, és ezekhez rendeltek különböző mutatószámokat a legújabb adatok alapján. A városi funkciók szerint Kecskemét a fővárost követő felsőfokú központ településkategóriába került nyolc másik várossal együtt (Miskolc, Debrecen, Nyíregyháza, Szeged, Pécs, Győr, Székesfehérvár). Közülük a belföldi vándorlási egyenleg 2000 és 2013 között csak Kecskeméten, Győrben és Szegeden volt pozitív.¹⁴ A fővároson kívül, a 23 megyei jogú városban a születések száma a 2001 és 2010 közötti évtizedben csak Kecskeméten, Érden és Győrben haladta meg a tíz ezreléket. Ebben az évtizedben csak négy megyei jogú város (Érd, Sopron,

10 Tímár 1993: 45–46.

11 1980. évi népszámlálás. 3. b. Kecskemét népessége és társadalma. 8.

12 Belényi 1996: 38.

13 Beluszky–Kovács 2011: 130–131.

14 Gerse–Szilágyi 2015: 19–43.

Kecskemét és Veszprém) népességszáma emelkedett. Ezek alapján Kecskemét korösszetétele 2011-ben az egyik legkedvezőbb volt a megyei jogú városok sorában.¹⁵ 2015 elejétől Kecskeméten működik az első nem fővárosi, hanem vidéki központi államigazgatási szerv, a Miniszterelnökség Agrár- és Vidékfejlesztésért Felelős Államtitkársága, ami szintén erősíti a város funkcionális szerepkörét.

A funkcionális mutatók vonatkozásában Kecskemét egyre jobban teljesít, így a népességszámához képest most reális lehetőséggé vált, hogy a város a funkcionális rangsorban is egyre előkelőbb helyre kerüljön.

A népességszám alakulása Kecskeméten

1. táblázat. A népességszám (lakónépesség), a város területe, a bel- és külterületen élők számának és arányának alakulása Kecskeméten (1900–2011)

Év	Lakosság száma (fő)	A város területe (ha)	Ebből belterületen él (fő)	Ebből külterületen él (fő)	Külterületen élők százaléka
1900	58 198	93 937	31 304	26 894	46,2
1910	68 424	93 937	35 251	33 173	49,3
1920	73 109	93 937	35 577	37 532	51,4
1930	79 467	93 937	34 788	44 679	56,2
1941	87 269	93 937	35 740	51 529	58,8
1949	88 369	93 937	33 330	55 039	62,3
1960*	66 842	26 385	46 351	20 491	30,6
1970	79 978	25 680	64 123	15 855	19,8
1980	92 047	25 668	77 965	14 082	15,3
1990*	102 516	29 912	90 510	12 038	11,7
2001	107 749	32 136	94 017	13 732	12,7
2011	111 411	32 257	94 130	17 281	15,5

*Nagy-Kecskemét határából 1950-ben kivált Bugac, Lakitelek és Nyárlőrinc, majd 1952-ben Ágasegyháza, Ballószög, Helvécia, Lászlófalva, Hetényegyháza és Városföld lett önálló község. 1981-ben Hetényegyházát Kecskeméthez csatolták, majd 1989-ben Helvéciát és Matkót is.

Forrás: Az 1930. évi népszámlálás. 52–53. o., 384. o., Thirring L.: 58. o., Kiss É.: 4. o., 1990. évi népszámlálás. 5. Bács-Kiskun megye adatai. 394. o., Népszámlálás 2001. 268. o. Népszámlálás 2011. Területi adatok, Bács-Kiskun megye.

Kecskeméten a népesség száma viszonylag dinamikusan növekedett a 20. században, és ez folytatódik a 21. században is. A népességszám a századfordulótól napjainkig közel megduplázódott. Ezen időszakban a város területe is jelentősen megváltozott, az 1950-es közigazgatási átszervezéssel, majd 1952-ben elvesztette külterületének több mint kétharmadát, melyen kilenc önálló település jött létre, ezzel a népességszáma is harmadával visszaesett. Ezt követően a népességszám ismét dinamikusan növekedni kezdett, 1970-re már 80 ezerre nőtt. Az egyes népszámlálások között a népességszám több mint 12–13 ezer fővel nőtt

¹⁵ Szemes 2012: 5–6.

évtizedenként. A növekedés elsődleges oka a hatvanas években az volt, hogy a falvakban élőket termelőszövetkezetekbe kényszerítették, ezzel tömegek vesztették el megélhetésüket és hagyták el a mezőgazdaságot, és gyakran a falvakat is. 1950 és 1970 között közel egy millió fő lépett ki a mezőgazdaságból és keresett magának más megélhetést.¹⁶ Közülük sokan a nagyobb városokban telepedtek le. A nyolcvanas években Hetényegyháza, Helvécia és Matkó visszakerült a városhoz, így a területe és a népességszáma is gyarapodott. A rendszerváltás időszaka-ra haladta meg Kecskemét népességszáma a százezer főt. A népességszám azóta is növekszik, bár csökkenő mértékben. A város kül- és belterületén teljesen ellentétes irányú folyamatok mutathatók ki 1950 előtt és az azt követő időszakban, így ezt érdemes külön is megvizsgálni.

A 20. század első felében a második világháborúig, 1900 és 1941 között 50 százalékkal nőtt a város lakosságának száma. A belterületen mindössze 14 százalékkal, a külterületen ezzel szemben közel megduplázódott, 92 százalékkal nőtt. A második világháború előtt Kecskemét népességszáma dinamikusabban növekedett, mint az ország lakossága. Az évenkénti szaporodás üteme meghaladta az országos mutatót, amely 1910-ben 1,05%, 1920-ban 0,48%, 1941-ben 0,7% volt.¹⁷ A negyvenes évek visszaesése azonban nagyobb volt, mint országosan (-0,15%). A belterületen a népesség száma a 20. század első felében 31–36 ezer fő között ingadozott. A század első évtizedében ez a szám viszonylag dinamikusán nőtt (9%-kal), a tízes években már csak 0,9%-kal, míg a húszas években már 2,2%-kal csökkent. A harmincas években szerény mértékben ismét növekedett, majd a negyvenes években, a háborús veszteségek miatt több mint kétezer fővel csökkent a belterületi lakosság száma. A második világháború időszakában a várost kiürítették a szovjet megszállás előtt, a népesség egyrészt nyugatra, a Dunántúlra ment, másrészt Budapest irányába, akik a főváros elhúzódó ostroma során nyugat felé húzódtak tovább, harmadrészt a lakosság jelentős része a környékbeli tanyákra menekült.¹⁸ A megszállás során a halálos áldozatok száma megközelítette a kétszázat¹⁹, a katonák fosztogatása és a lakosság kényszerszolgálatára hurcolása miatt sem igyekeztek visszatérni a korábban itt élők.

A 20. század első felében igen dinamikusán növekedett a külterületen élők száma és aránya. Míg a századfordulón közel 27 000-en éltek külterületen, addig 1949-re ez a szám már több mint megduplázódott. 1949-ig a külterületi népesség aránya is dinamikusán növekedett, ekkor elérte a lakosság közel kétharmadát (62,3%), az 1945-ös földosztást követően is sokan költöztek ki a tanyákra.

A külterületi népesség jelentős növekedésének elsősorban gazdasági okai voltak, mert ebben az időszakban Kecskeméten a szőlő- és gyümölcsstermesztés igen jelentős mértékben nőtt, az intenzív homoki gazdálkodás jelentős

16 Valuch 2001: 199.

17 Romsics 2001: 469.

18 Rigó 2014: 105–164.

19 L. Balogh 2015: 206–208.

bevételekhez juttatta még a kis területeken gazdálkodókat is és a várost is.²⁰ A Duna–Tisza köze, azon belül is a Homokhátság a vizsgált időszakban mindvégig az ország leginkább tanyás területe volt. A szántóföldi növénytermesztésre kevésbé alkalmas, alacsony minőségű és aranykorona-értékű homoktalajon, nem alakult ki a Dunántúlra és az Alföld egyes területeire jellemző nagybirtokrendszer és az azon működő uradalmi gazdálkodás, a földet művelő cselédséggel. A Homokhátság mezőgazdasága a kis- és középparaszti rétegre épült. A 20. század első felében az itt kibontakozó zölde- és gyümölcsstermelő intenzív mezőgazdaság egy vállalkozó szellemű, paraszt-polgárosodó mentalitást alakított ki a térségben élőkben, a homokhátsági emberek karakterének ez lehet az egyik meghatározó vonása. Márkus István a környékbeli paraszti réteg munkakultúrájáról a következőket állapította meg: *„fő megélhetési alapja és foglalatossága már a vegyes szőlőskert. Itt szokik hozzá sok nemzedék sok ezer családjához a gondos kapásmunkához, 10–15 féle kerti vetemény életfeltételeit figyelő kertészkedéshez, amiből századunkra a híres kecskeméti–kőrösi kertkultúra kinővekedett. Ehhez hosszú beidegződés, tradíció, olyanféle nevelődés kell, amit egy-két nemzedéknyi idő alatt egy széles társadalmi réteg nem sajátíthat el. A kertkultúra: lassan meggyökerező, fokozatosan növekvő fejlemény. Ebben a város körüli szőlős-gyümölcsös-kapás övezetben leljük meg a XX. század nagy felvirágzásának történelmi magyarázatát.”*²¹ Mára ez a generációról generációra áthagyományozott kertkultúra jórészt elveszett. A szőlő- és gyümölcsstermesztésen alapuló mezőgazdaság a második világháború utáni időszakra teljesen szétesett. A zsidó gyümölcsnagyereskedők többségében a holokauszt áldozatai lettek. Az 1945-ös földreform nem hozott lényeges változást Kecskeméten a földtulajdon-viszonyokban²², de így is szétzilálta a termelést. A korábbi kertészeti mintagazdaságokat, amelyek elől jártak az innovációban, felparcellázták. Az új egy-két holdas gazdák nem gondozták szőlőjüket, gyümölcsösüket, így a kártevők a szomszédos területekre is átterjedtek, így egy év alatt 1900 hektár szőlő pusztult ki.²³

A 20. század második felétől 1950-től a bel- és külterületen élő népességre vonatkozóan a korábbiakkal ellentétes folyamatok jellemezték. A belterületi népesség száma folyamatosan növekedett, mára közel megháromszorozódott. Ezzel szemben a külterületen élők száma 1949 óta 55 ezerről a rendszerváltásig 12 ezer főre csökkent, azóta ismét emelkedik.

20 Az első világháború előtt az ország legnagyobb gyümölcsstermesztő területe Szabadka és Kecskemét környéke volt, a háború után Kecskemét került meghatározó szerepbe. Az itt megtermelt gyümölcs jó részét külföldön értékesítették. 1927 és 1934 között a legjelentősebb exportpiac Ausztria, Németország, Csehszlovákia, Svájc, Lengyelország és Nagy-Britannia volt. 1927 és 1934 között a kecskeméti gyümölcsexport arányait tekintve nem csökkent, hanem növekedett, pedig erre az időszakra esett a nagy gazdasági válság. A gyümölcsexport mennyiségénél is jobban növekedett a gyümölcsexportból származó árbevétel. Az ország összes gyümölcsexportból származó bevételének egyre nagyobb része jutott Kecskemétre (1929-ben 25,8%-a, 1932-ben 37,3%-a és 1934-ben már 46,2%-a). Ekkor az összes hazai gyümölcskiviteltől származó bevétel közel fele Kecskemétre érkezett. Konkoly–Thege 1935: 106–107.

21 Márkus 1979: 70–71.

22 A földreform a város megművelt földterületének 27%-át érintette.

23 Torkos 1992: 11.

2. táblázat. A természetes szaporodás, fogyás és a vándorlási egyenleg alakulása Kecskeméten (1941–2011)

Időszak	Élve születések száma	Halálozások száma	Vándorlási egyenleg	A népesség változása (fő)
1941–1948				-2 251
1949–1959				9 560
1960–1969			3 275	13 256
1970–1979	16 649	9 829	5 580	12 400
1980–1989	14 441	11 753	2 946	5 634
1990–2001	13 904	13 788	5 117	5 233
2001–2011	12 262	12 962	4 362	3 662

Forrás: 1980. évi népszámlálás. 3. b Kecskemét népessége és társadalmá. 10. o., 1990. évi népszámlálás. 5. Bács-Kiskun megye adatai. 187. o., Népszámlálás 2001. 101. o., Népszámlálás 2011. Területi adatok, Bács-Kiskun megye.

Az ötvenes években a népesség jelentős növekedésnek indult. Ennek mértéke már az ötvenes évtizedben megközelítette a tízezer főt, majd a hatvanas-hetvenes években meghaladta azt, ami elsősorban a természetes szaporodásnak volt köszönhető. A hetvenes években a természetes szaporodás nagyobb szerepet játszott a népességszám növekedésében, mint a vándorlás, hiszen az évtized közepén országosan is kiemelkedő mértékű születésszámot regisztráltak. 1970 és 79 között a természetes szaporodás 6820 fő volt, és a vándorlási különbözet 5580 fő. A városba történő bevándorlás a hetvenes években kiemelkedően magas volt, majd a nyolcvanas években lassult és a rendszerváltást követően ismét emelkedett. 1990 és 2000 között a természetes szaporodás mindössze 116 fő volt, míg a vándorlási különbözet 5117 fő.²⁴ A város népességszámának növekedését a rendszerváltást követően a migrációs nyereség befolyásolta elsősorban. Az ezredfordulót követő éveket már a természetes fogyás jellemezte, amit a migrációs nyereség ellensúlyozott, és így a város népességszáma továbbra is növekszik.

Az ötvenes években a növekedés elsődleges oka a születésszám alakulásába történő drasztikus adminisztratív, állami beavatkozás volt, a másodlagos a városba költözés fokozódása, főként a korábbi külterületekről, amit az is motivált, hogy Kecskemét 1950-ben megyeszékhely lett. Mivel a migrációban mindig a fiatalabb és képzetesebb társadalmi csoportok vesznek részt, a beköltözők hozzájárultak a születésszám növekedéséhez is. Meg kell jegyezzük, a nagyvárosok migrációs nyeresége, főként az iskolázottabb réteg elszívása a vidékről, a kisebb városokból és falvakból nagyban hozzájárul Kecskemét dinamikus növekedéséhez, ugyanakkor a kisebb településeken sajátos úrt hagy maga után a magasabb végzettségűek hiánya.

Korábban tévesen úgy vélték, hogy Kecskeméten a közigazgatási funkció hiányos volt, és a megyeszékhely státusz megszerzésének köszönhető a város fellendülése. Ez nem helytálló, ugyanis Kecskemét korábban is törvényhatósági jogú város volt, saját főispánnal és jelentős igazgatási jogkörrel bírt, tulajdonképpen a korábbi nagy kiterjedésű Pest–Pilis–Solt–Kiskun vármegye déli részének

²⁴ Kiss 1990: 108.

Kecskemét volt a közigazgatási, rendészeti, igazságszolgáltatási, oktatási, gazdasági és kulturális központja. A második világháború után az ipar hiányos és egyoldalú maradt a városban.²⁵

1958 decemberét követően Bács-Kiskun megyében is felgyorsult a parasztság termelőszövetkezetekbe kényszerítése, a Homokhátság jó részén szakszövetkezetek jöttek létre, melyek nagyobb szabadságot biztosítottak a termelőknek. 1961 márciusára befejeződött a „mezőgazdaság szocialista átszervezése” a megyében.²⁶ Ezen folyamat következtében a vidéki emberek jelentős része elveszítette megélhetését, és egyre többen vándoroltak el az iparosodottabb térségekbe. 1949 és 1960 között több mint 53 ezer fő költözött el a megyéből, ebből 1957-ben közel 30 ezren.²⁷ Az egyre komolyabb méreteket öltő elvándorlást és a foglalkoztatási problémákat csak a vidéki ipartelepítéssel és új munkahelyek létrehozásával lehetett orvosolni.

A hatvanas években a nagyobb városokban intenzív ipartelepítés folyt. A szocializmus időszakában az Alföld részaránya a beruházásokból alacsony szinten stabilizálódott, mert a beruházásokért folytatott küzdelemben eleve hátrányos helyzetből indult. Ennek okait Lengyel Imre a következőkben látta: az Alföldön a mezőgazdaság volt a meghatározó, és ezen szektor gyenge alkupozícióval rendelkezett. Az ipartelepítés felemás módon történt, a nagyobb vállalatok főként élőlétszám-igényes leányvállalatokat hoztak létre. Az Alföldön működő cégek központjai nem itt voltak, hanem az ország más térségeiben. A jelentősebb alföldi vállalatok az élelmiszer- és a könnyűiparban jöttek létre, amelyek nem tartoztak a szocialista állam által preferált cégek közé, és az infrastruktúra is fejletlen volt az Alföldön.²⁸

A megyei pártbizottság – a megyei tanács iparfejlesztési koncepciója alapján – jelentős erőfeszítéseket tett a minisztériumi ipar Bács-Kiskun megyébe vonzására, elsősorban a főváros közelségére hivatkozva. Az volt a terv lényege, hogy a kihasználatlan vagy felszabadítható üzemeket, épületeket felajánlják a minisztériumoknak ipartelepítési célra. A város ipara a második ötéves terv (1961–1965) második felében indult fejlődésnek, amikor beérett a korábbi koncepció, azaz a minisztériumi ipar sorra vette át a fejlettebb tanácsai vállalatokat. Új üzemek sorát telepítették le a városban, és a meglévőket is korszerűsítették, ennek köszönhetően az ipar fejlődési üteme a megyében kétszerese lett az országos átlagnak.²⁹ A harmadik ötéves terv időszakában (1966–1970) is folytatódott ez a lendület, főleg Kecskeméten.³⁰ A hatvanas évek elejétől ez a gazdasági fellendülés tudta

25 Az élelmiszeripart az Első Kecskeméti Konzervgyár, Platter János Konzervgyára és a Benedek-féle Baromfifeldolgozó jelentette, ezen túl a nagyobb üzemek közül a Gépgyár, a Cipőgyár és a Gyufagyár működött a városban.

26 Kereskedő 1970: 68–70.

27 Nagy 1970: 89.

28 Lengyel 1990: 116–117.

29 Nagy 1970: 91–92. Az iparban foglalkoztatottak száma az 1960-as 27 600-ról 1965-re közel megduplázódott, 46 700-ra nőtt a megyében, ezzel az elvándorlók száma is erősen csökkent.

30 A korábbi gyárak rekonstrukciója mellett ekkor kezdte meg működését a városban a Szerszám és Gépelemek Gyára, a Fémmunkás Vállalat, a Budapesti Rádiótechnikai Gyár Kecskeméti Gyára.

biztosítani Kecskemét egyre színesebbé és gazdagabbá váló kulturális intézményrendszerének hátterét. Gajdócsi István megyei tanácselnök erről az összefüggésről a következőképpen vélekedett: *„A gazdaság az az alap, amelyből a kultúra kinőhet, a kultúra pedig az, amely értékes embereket tud visszaadni a gazdaságnak.”* Az 1969 és 1989 közötti 20 év alatt, 20 új kulturális, művészeti és tudományos intézmény jött létre Kecskeméten.³¹

Király László György szerint Kecskemét viszonylag dinamikus fejlődésének oka a szocializmus időszakában az volt, hogy a város jelentős külső forrásokhoz jutott, mert a megyei források nagy részét az itteni fejlesztésekre fordították. A hatvanas évektől egyre több ipari munkahelyet létesítettek a városban. *„Az állami és tanácsi iparban foglalkoztatottak száma a városban az 1960-as 10 ezer főről 5 év alatt 12 ezer főre nőtt, újabb öt esztendő múltán pedig meghaladta a 17 ezret.”*³² Nőtt a nehéziparban dolgozók aránya, és csökkent az élelmiszeriparban dolgozóké. Kecskeméten főként a budapesti vállalatok hoztak létre gyáregységet, amelyeknek nagy munkaerőigényük volt. A város vezetői abban voltak érdekeltek, hogy munkahelyet létesítsenek, ezért bármilyen üzem letelepítését örömmel fogadták. Így *„a város ipara rendkívül heterogénné vált, és együttműködésre alig képes egységekből tevődött össze”*. A hetvenes évek elején a 24 ötven főnél több dolgozót foglalkoztató üzem 19 csoportba tartozott.³³ Király szerint az átgondolatlan ipartelepítéssel járó másik probléma az volt, hogy az alacsony műszaki színvonalú berendezések alacsony színvonalú szakmai munkát igényeltek, így e cégek főként betanított munkásokat foglalkoztattak. Az is problémát jelentett ekkoriban, hogy a város életét is érintő vállalati döntések nem helyben, hanem a központban születtek. A gazdasági változások a város társadalmát is teljesen átalakították. A gazdasági ágak súlyának eltolódása miatt a munkaerő is átstrukturálódott. A mezőgazdaság domináns szerepét az ipar, majd a szolgáltatás vette át.

A nyolcvanas években is jelentős mértékben gyarapodott a város lakossága. Ehhez az is hozzájárult, hogy Hetényegyházát 1982-ben visszacsatolták Kecskeméthez. 1980 és 89 között a természetes szaporodás 2688 fő volt, a vándorlási különbözet pedig 2946 fő.³⁴ A város népességyarapodása mindvégig jóval meghaladta az országos átlagot, de az alföldi megyeszékhelyekkel összehasonlítva már jóval kedvezőtlenebb a kép, csak Szegeden nőtt kisebb mértékben a lakosság, mint Kecskeméten.

Napjainkban a város népességszámát az enyhe természetes fogyás jellemzi, amit a vándorlási nyereség fordít át növekedésbe. A város gazdasága az utóbbi években soha nem látott mértékben alakult át azzal, hogy a Mercedes-gyár 2012 márciusában megkezdte a termelést, és mára több mint négyezer embert foglalkoztatnak. Sorra telepszene meg a város környékén a kisebb-nagyobb jár-

31 A *Forrás* folyóirat 2012. július–augusztusi számában igyekeztünk ezt a témát körüljárni a korabeli intézményvezetőkkel és politikusokkal készített interjúk segítségével.

32 Király 1990: 127.

33 Király 1990: 127.

34 Népszámlálás 2001. 100–101.

műipari beszállítók.³⁵ A gyár 32 hazai székhelyű beszállítóval dolgozik együtt.³⁶ A Mercedes-beruházással Kecskemét felkerült a globális világgazdaság térképére, ezzel a járműgyártás meghatározó ágazattá vált a városban, az üzemek megjelenése és munkaerőigénye a város társadalmát is nagymértékben befolyásolja.

Kecskemét településszerkezete ma is sajátos. Magában a városban, a központi belterületen élt a lakosság háromnegyede, 83 130 fő 2011-ben. A városhoz tartozik további 10 lakott belterület, melyekben a lakosság további 10%-a, 11 ezer fő élt. Ezek között vannak kisebb és nagyobb belterületek, Hetényegyháza a maga ötezer fő fölötti lakosával a hazai városok sorában sem tartozna a legkisebbek közé, de Katonatelepen is több mint 2500 fő él, és Kadafalva lakosainak száma is meghaladja az 1700 főt. További négy belterületi lakott helyen élnek 3–400 fő között (Halasi úti kiskertek 350 fő, Matkó 390 fő, Méntelek 388 fő és Talfája 313 fő), további három helyen élnek 100 főnél kevesebben (Szarkás, Borbás, Kisfái). A város körüli külterületen, a kertészekben, azaz a város körüli „hegyekben” (Budaihegy, Kőrösihegy, Máriahegy, Szolnokihegy, Úrihegy, Vacsihegy) él 6720 fő, és a távolabbi külterületeken több mint 10 ezer ember, így együtt több mint 17 ezer ember él külterületen.³⁷ A külterületen tíz év alatt 26%-kal nőtt a népességszám, ami elsősorban a belterületi magas ingatlanárakkal magyarázható.

A népesség vallás szerinti megoszlásának alakulása

3. táblázat. A népesség felekezeti megoszlása Kecskeméten (1930–2001)

Felekezetek	1930	%	1941	%	1949	%	2001	%	2011	%
Római katolikus	60 258	76	67 344	77	70 252	80	63 035	59	44 241	40
Görögkatolikus	209	0,3	382	0,4	269	0,3	489	0,5	346	0,3
Református	16 094	20	16 774	19	16 256	18	14 976	14	11 390	10
Evangélikus	1 173	1,5	1 228	1,4	1 123	1,3	1 384	1,3	1 305	1,2
Izraelita	1 567	2	1 346	1,5	269	0,3	57		70	
Egyéb	166	0,2	269	0,3	191	0,2	975	0,9	1 737	1,4
Egyházhoz, felekezethez nem tartozó	–		–		28		13 159	12	17 685	16
Nem válaszolt	–		–		–		12 500	12	32 951	30
Ismeretlen	–		–		–		1 151	1,1		
Ateista	–		–		–		–		1 590	1,2
Összesen	79 467	100	87 269	100	88 369	100	107 749	100	111 411	100

Forrás: Az 1930. évi népszámlálás. 384. o. Kovács A.: 9. o., Kiss É.: 26. o., Az 1941. évi népszámlálás 2., 322. o., Népszámlálás 2001. 6.2, 18. o.

35 Jelentősebb járműipari beszállítók Kecskeméten: Autoflex-Knott Kft., Axon Kábelgyártó Kft., CabTec Kábelkonfekcionáló Kft., Bosal Hungary Kft., Duvenbeck Immo Logistik Kft., Freudenberg Simmering Kft., Johnson Controls Ülészuzatgyártó Kft., Knorr-Bremse Fékrendszergyártó Kft., Kühne+Nagel Kft., Samvardhana Motherson Group Lökhardtgyártó Kft.

36 <http://www.gyar.mercedes-benz.hu/rolunk/gyartotenet/tenyek-es-adatok> Letöltés: 2016. május 12.

37 Kanalas 2014: 90–91.

A népesség felekezetek közötti megoszlására 1949-et követően legközelebb a 2001-es népszámlálás során kérdeztek rá, így a köztes 52 év felekezeti viszonyaira csak következtetni tudunk. Némiképp meglepőnek tűnik, hogy míg a szomszédos, mezővárosi hagyományokkal rendelkező városokban igen erős a református egyház – például Nagykovácsoson többséget alkotnak a reformátusok –, addig Kecskeméten a katolikusok aránya meghaladta az országos arányukat is. Kovács Alajos kimutatása alapján azonban egyértelműen kirajzolódik az a tendencia, hogy a legkorábbi adatoktól, 1825-től folyamatosan nőtt a római katolikusok aránya, 64,7%-ról, 1930-ra 75,8%-ra. A reformátusok aránya ugyanezen idő alatt folyamatosan csökkent, a lakosság közel egyharmadáról (31,9%) egyötödére (20,2%).³⁸ A legutóbbi népszámláláson a római katolikusok aránya az 1949-es felére, 40%-ra csökkent, a reformátusoké 10 %-ra.

A második világháború a város felekezeti összetételét is átalakította. „Az 1949-es népszámlálás adatai szerint a magyar társadalom 67,8%-a vallotta magát római katolikusnak, 21,9%-a reformátusnak, 5,2%-a evangélikusnak, 2,7%-a görögkatolikusnak, 1,5%-a izraelitának.”³⁹ Kecskeméten a római katolikusokon kívül az összes többi felekezethez tartozók aránya az országos átlag alatt maradt. Az izraelita felekezethez tartozók aránya csökkent a legnagyobb mértékben a második világháború végi holokauszt miatt. A városban a zsidók száma 1900-ban és 1910-ben volt a legmagasabb, 2000 fő körül, ekkor arányuk (3,5%, 3%)⁴⁰ lényegesen elmaradt az országostól (4,94%, 4,99%).⁴¹ A legstabilabb létszámmal és aránnyal az evangélikusok rendelkeztek. A 2011-es népszámlálás adataiból egyértelműen megfigyelhető a szekularizáció előrehaladása a városban, hiszen míg az 1949-es felvétel során az ország lakosságának mindössze 0,1%-a tekintette magát felekezeten kívülinek, addig 2011-ben már 16%, illetve a lakosság további 30%-a nem választotta erre a kérdésre, és több mint 1500-an ateistának vallották magukat.

Kecskeméten a második világháború előtt az egyes valláshoz tartozás jelentősen összefüggött a társadalmi rétegződéssel és a lakóhely szegregációjával. A város területén térben is elkülönültek egymástól a különféle vallásokhoz tartozók. A katolikusok aránya magasabb volt a külterületeken (79,5%), mint a belterületeken (71,1%). A zsidók esetében pontosan fordított tendenciát lehetett kimutatni: a külterületen alig éltek (0,1%), míg a belterületen jóval többen (4,4%)⁴², és ezzel már megközelítették országos arányukat (5,1%).⁴³ A város belső területein is jól kimutatható a szegregáció. Míg a déli területeken magas volt a katolikusok aránya (84–87%), addig a Kecskemét északi részén fekvő Bethlenvárosban csupán 48,6% volt, míg a reformátusoké 39%, a zsidóké 8,5%. A szomszédos városrészekben is magasabb volt a reformátusok és a zsidók aránya, mint a városban összességében. Az evangélikusok is ezeken a területeken koncentráltak. Ha a

38 Kovács 1935: 9.

39 Valuch 2001: 270.

40 Kovács 1935: 9.

41 Gyáni-Kövér 1998: 128.

42 Kovács 1935: 11.

43 Gyáni-Kövér 1998: 350.

birtokosok vallási hovatartozását is megfigyeljük, jól kirajzolódik, hogy az egyre nagyobb birtokosok között nő a reformátusok aránya. Az öt hold alatti kisbirtokosok között 18,4% református, míg 80,3% katolikus. A középbirtokosok körében 40,1% a reformátusok aránya és 58,7% a katolikusoké.

A népesség foglalkozási szerkezetének változásai

Kecskeméten a mezőgazdaságban dolgozók aránya 1930 előtt 58–63% között ingadozott, aminek elsősorban az volt az oka, hogy a hatalmas külterületeken főként mezőgazdasággal foglalkoztak az emberek. A külterületen 1930-ban a lakosság 86,2%-a volt őstermelő, és az itt élők mindössze 8,3%-a élt az iparból és forgalomból. A város belterületén ugyanakkor az őstermelők aránya csupán 22% volt, míg az iparból és forgalomból élők aránya 43%-ot tett ki.

4. táblázat Az egyes ágazatok aktív keresői az összes aktív kereső százalékában (Kecskemét 1930–2001)

Gazdasági ág	1930*	1930**	1941	1949	1960	1970	1980	1990	2001
Ipar	15,6	28,9	13,1	18,2	27,6	38,9	34	30,9	22,9
Építőipar			1,6	3	5,7	9	10,7	7,5	6,3
Mező- és erdőgazdaság	58,1	22	53,9	45,4	27,6	14,1	10,3	11,2	2,8
Közlekedés, szállítás, hírközlés	2,5	3,3	1,7	3,2	5,7	5,7	5,9	5,4	5,4
Kereskedelem	5,4	10,8	6,1	9	9,7	10,1	12,7	13,4	16,5
Vízgazdálkodás	–		–	0,1	1	0,7	1,2	1,4	–
Egyéb ágak	18,4	35	23,6	21,1	22,7	21,5	25,2	30,2	46,1
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100

*A város teljes népességére vonatkozóan

** A belterületre vonatkozóan

Forrás: Kovács A.: 21–22. o., 1980. évi népszámlálás. 3. b Kecskemét népessége és társadalma. 25. o., 1990. évi népszámlálás. 5. Bács-Kiskun megye adatai. 30. o., Népszámlálás 2001.

Ha a két világháború közötti időszakban a Kecskemét belterületén élők foglalkozási megoszlását vizsgáljuk, egy polgárosodott városi társadalom képe rajzolódik ki előttünk. Sőt, a város egyes részein (Bethlenváros, Rákócziváros) – főként azokon, ahol az izraeliták, evangélikusok, reformátusok aránya magas volt – az iparból és forgalomból élők aránya elérte a lakosság felét (49,6%, 46%). Ugyanakkor a városnak volt egy olyan része: a Széchenyiváros (a mai villanegyed területe), ahol a közszolgáltatásban és szabadfoglalkozásúként dolgozók aránya elérte az egyötödöt (20,6%), és a nyugdíjasok, tőkepénzesek aránya is 11% volt. A házcselédek aránya is kiemelkedően magas e területen: 8,3%, míg az arányuk a városban 4,2% volt. Ugyanakkor az őstermelők aránya itt volt a legalacsonyabb (15%).⁴⁴ Ebben az időszakban Kecskemét belterületének foglalkozási megoszlása

⁴⁴ Kovács 1935: 18.

leginkább Baja és Székesfehérvár társadalmára emlékeztet, de a debreceni belterületi adatok is nagyon hasonlóak voltak.⁴⁵ A kereskedelem és hitel területén dolgozók 18,1%-a volt izraelita, ami kilencszerese volt a lakossághoz viszonyított arányuknak. A közszolgálat és szabad foglalkozások csoportjában a reformátusok aránya volt a legmagasabb (26,2%). A városi értelmiséget külön is érdemes megvizsgálnunk felekezeti hovatartozás szerint. A zsidók aránya az orvosok (32,1%) és az ügyvédek (24,2%) között volt kiemelkedően magas. A reformátusok aránya szinte minden értelmiségi pályán meghaladta a városi arányukat: a középiskolai tanárok 49,1%-a, az ügyvédek 40,3%-a, a bírák és ügyészek 38,1%-a, a városi tisztviselők 36%-a, az elemi iskolai tanítók és tanítónők 29,8%-a, az állami tisztviselők 26,1%-a volt református, míg a város lakosságának mindössze 20,2%-át tették ki.⁴⁶

A második világháborút követően a legjelentősebb változás Kecskeméten is (csakúgy, mint országosan) a mezőgazdaságban dolgozók arányának gyors csökkenése és az iparban, majd az egyéb ágakban dolgozók arányának gyors növekedése volt. Ez egy nagyon gyors modernizációs folyamatként is felfogható. Nyugat-Európában ez egy hosszú évszázados folyamat volt, míg Magyarországon néhány évtized alatt megtörtént a foglalkozásszerkezet radikális átalakítása. Ilyen rövid idő alatt ez csak erőszakkal, kemény társadalompolitikai beavatkozással mehetett végbe.

1949-ben Kecskeméten a lakosság 45,4%-a foglalkozott mezőgazdasággal, országosan ez az arány még magasabb volt (53,8%), de jelentősen meghaladta a vidéki városokra jellemző értéket (36%) is. 1960-ra a mezőgazdaságban dolgozók aránya nagymértékben csökkent, közel 18 százalékponttal, ami azzal magyarázható, hogy ekkor zajlott a kollektivizálás utolsó hulláma. Ezzel párhuzamosan az iparban és építőiparban dolgozók aránya dinamikusan növekedett. 1960-ig az iparban dolgozók aránya alacsonyabb volt a városban, mint az országos arányuk. 1970-től – a hatvanas évek ipartelepítései következtében – már meghaladta az országos arányt (36,3%). De a vidéki városok átlagától Kecskemét mindvégig elmaradt az iparban dolgozók arányát tekintve: a hatvanas években átlagosan hét, a hetvenes években öt százalékponttal.⁴⁷

1990-re a mezőgazdaságban dolgozók aránya 11,2%-ra csökkent, országosan pedig 15,4%-ra.⁴⁸ 1980-ban és 1990-ben pontosan megegyezett Kecskemét iparban dolgozóinak aránya az országos adatokkal. Az összes többi ágazatban dolgozók aránya folyamatosan emelkedett a vizsgált időszakban, egyedül 1970-ben figyelhetünk meg némi visszaesést az egyéb szektorban dolgozók között. Az egyéb ágazatokban mindvégig jóval többen dolgoztak Kecskeméten, mint országosan. A különbség 3,6 és 7,2% között volt. A 2011-es népszámlálás idejére az ágazati besorolás jelentősen megváltozott, ezért a korábbi adatokkal az összehasonlíthatóság nehézkes. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya

45 Tímár 1993: 81.

46 Kovács 1935: 26.

47 Kiss 1990: 25–26.

48 Romsics 2001: 472.

kismértékben tovább csökkent, ugyanakkor az iparban foglalkoztatottaké a rendszerváltást követő csökkenés után ismét 30% fölé emelkedett. A szolgáltató szektorban foglalkoztatottak aránya tovább nőtt, a legtöbben a közigazgatásban, oktatásban és egészségügyben dolgoztak.

A 2011-es népszámlálás kapcsán érdemes néhány további fontos változást kiemelni. Míg a korábbi népszámlálásokon az etnikai és nemzeti kisebbségek aránya csekély volt a városban, addig míg 2001-ben 2040-en (1,9%), 2011-ben már 3694 fő (3,3%) vallotta magát etnikai és nemzeti kisebbséghez tartozónak. A szlovák kisebbséget leszámítva az összes többi száma nőtt. A cigányságé harmadával, 899-ről 1216-ra, a németeké megháromszorozódott, 472-ről 1441-re nőtt, de a többi nemzeti kisebbség száma is jelentősen emelkedett. A német mesterek jelenlétéről már 1715-től vannak adataink⁴⁹, és közülük több család kiemelkedő szerepet játszott a város történetében.⁵⁰ Kecskeméten napjainkban bolgár, görög, horvát, lengyel, német, örmény és roma nemzetiségi önkormányzatok működnek.⁵¹

A modernizáció folyamatának eredményeként a város népességének egyre magasabbá vált az iskolai végzettsége. A 2001-es népszámláláshoz viszonyítva 2011-re az érettségizettek és a diplomások aránya jelentősen emelkedett, elérte a hét éves és idősebb népesség felét, amivel meghaladta az országos, 43%-os arányt is. Az érettségivel rendelkezők aránya 5%-kal, 24-ről 29%-ra, a diplomásoké 6%-kal 13-ről 19%-ra nőtt. Közben a maximum nyolc általános iskolai osztállyal rendelkezők aránya 42%-ról egyharmadra csökkent, ami még így is elég magas. Kecskeméten a diplomások 19%-os aránya az alföldi megyeszékhelyek adataihoz képest alacsony, mert ez a mutató Nyíregyházán, Debrecenben, Szolnokon és Szegeden is 20% feletti és csak Békéscsabán alacsonyabb (17,7%).⁵²

Összegzés

Kecskemét ma az ország nyolcadik legnépesebb városa, és a megyei jogú városok között azon kevesek közé tartozik, ahol a népességszám növekszik. A város népessége 2001 után természetes fogyásba fordult, azaz a halálozások száma kicsivel meghaladja a születéseket, de a pozitív vándorlási egyenlegnek köszönhetően a népességszám tovább nő, ezzel Kecskemét demográfiai mutatói a megyei jogú városok sorában a legjobbak közé tartoznak. A kedvező demográfiai folyamatok mellett Kecskemét gazdasága és funkcionális szerepköre is egyre jelentősebb, így mára a felsőfokú központok közé került, a legjelentősebb nyolc vidéki nagyvárossal együtt.

A második világháború után a város külterületeinek jó részét elcsatolták, a mezőgazdasági termelés folyamatosan hanyatlott. 1950-től Kecskemét megyeszékhely lett, és a mezőgazdaság csökkenő szerepét kompenzálendő, a hatvanas

49 Iványosi Szabó 2006: 9.

50 Péterné Fehér Mária könyvében részletesen bemutatja a kecskeméti Czollner, a Fischer és a Klingert német családok történetét. Péterné 2013.

51 Waffenschmidt 2015: 162.

52 Kanalas 2014: 94–95.

évektől legfontosabb feladattá az ipartelepítés vált, hogy az itt élők munkához juthassanak. Az ipartelepítés – mivel a városnak e területen, az élelmiszeriparon túl alig voltak hagyományai – véletlenszerűen történt, alacsony technikai színvonalú, főként kevésbé képzett munkaerőt igénylő üzemeket telepítettek ide. A gazdasági változásoknak megfelelően a város társadalma is átalakult. A gazdasági ágak súlypontjai eltolódtak, a munkaerő is átstrukturálódott. A mezőgazdaság domináns szerepét az ipar és a szolgáltatás vette át.

A rendszerváltás után több multinacionális vállalat telepedett le Kecskeméten, különböző ágazatokban. Mára a város környékén a hazai tulajdonú élelmiszeripar néhány vállalata is megerősödött. Kecskemét számára döntő jelentőségű bejelentés történt 2008. június 17-én, amikor nyilvánosságra hozták, hogy itt épül fel a Mercedes-gyár, ahol 2012 márciusában kezdődött el a termelés. Ezzel Kecskemét a járműipar egyik európai és hazai központja lett, sorra építenek újabb és újabb üzemeket a térségben letelepedő járműipari beszállítók, ezzel egy új, a világ élvonalába tartozó termék- és termelési kultúra helyszíne lett a városunk. A gyár építésének bejelentése óta nem telt el egy évtized, és azóta igen jelentős változások történtek városunk gazdaságában, ami a népességszámra és a társadalom struktúrájára is komoly hatással van, lesz.

Forrás és irodalom

1941. évi népszámlálás. 2. Demográfiai adatok községek szerint. KSH, Budapest, 1976
1949. évi népszámlálás 9. Demográfiai eredmények. KSH, Budapest, 1950
1949. évi népszámlálás 8/a. Nagyobb városok foglalkozásstatisztikai adatai. KSH, Budapest, 1950
1960. évi népszámlálás 3. Bács-Kiskun megye adatai. KSH, Budapest, 1961
1970. évi népszámlálás 20. Bács-Kiskun megye adatai. KSH, Budapest, 1972
1980. évi népszámlálás 3. Bács-Kiskun megye adatai. KSH, Budapest, 1981
1980. évi népszámlálás. 3. b Kecskemét népessége és társadalma. KSH, Budapest, 1983
1990. évi népszámlálás. 5. Bács-Kiskun megye adatai. KSH, Budapest, 1992
1990. évi népszámlálás. Anyanyelv, nemzetiség településenként 1980, 1990. KSH, Budapest, 1993
- Népszámlálás 2001. 6.2 Bács-Kiskun megye, II. kötet, KSH, Budapest, 2002
- Népszámlálás 2011. Területi adatok, Bács-Kiskun megye, http://www.ksh.hu/nepszamlalas/ta_bla_k_teruleti_03
- Bácskai Vera 2003: *Várostörténet*. In: Bódy Zsombor – Ö. Kovács József (szerk.): *Bevezetés a társadalomtörténetbe*, Budapest, Osiris Kiadó
- Belényi Gyula 1996: *Az alföldi városok és a településpolitika (1945–1963)*, Dél-alföldi évszázadok 7., Szeged.
- Beluszky Pál – Kovács Zoltán 2011: *Települések*. In: *Magyarország térképeiben*, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, http://www.mtafki.hu/konyvtar/Magyarorszag/Magyarorszag_terkepeiben_Telepulesek.pdf
- Gerse József – Szilágyi Dániel 2015: *Városok-falvak. Magyarország településhálózata 2*, KSH, http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo_telepuleshalozata/varosok_falvak.pdf

- Gyáni Gábor – Kövér György 1998: *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*, Budapest, Osiris Kiadó
- Iványosi–Szabó Tibor 2006: *A kecskeméti német kisebbség gyökerei*, Kecskemét, Kecskeméti Német Helyi Kisebbségi Önkormányzat
- Kanalas Imre (témavezető) 2014: *Kecskemét Megyei Jogú Város Megalapozó Vizsgálata*, Kecskemét, Kecskeméti Városfejlesztő Kft., http://kecskemét.hu/doc/megalapoz-vizsglati-dokumentacio_0.pdf
- Király László György 1990: *Kritikus pontok Kecskemét mai fejlődésében. Alföldi társadalom 1990*. Békéscsaba, MTA RKK Alföldi Kutatócsoport, 123–135.
- Kiss Éva 1990: *Kecskemét város népességének demográfiai, szociológiai jellemzői (1941–1986)*, Dinamikusan fejlődő középvárosok társadalmi és urbanisztikai szerkezete című kutatás. Témavezető: Vágvölgyi András. Budapest, MTA Szociológiai Kutató Intézete
- Konkoly–Thege Gyula 1935: *Kecskemét gyümölcsstermelésének jelentősége*. Kecskemét város statisztikai megvilágításban. Magyar Statisztikai Szemle 1935/5. szám 99–114.
- Kovács Alajos 1935: *Kecskemét lakosságának összetétele. Kecskemét város statisztikai megvilágításban*. Magyar Statisztikai Szemle 1935/5. szám 3–26.
- Lengyel Imre 1990: *A beruházások alakulása az Alföldön (1970–1985)*. *Alföldi társadalom 1990*. Békéscsaba, MTA RKK Alföldi Kutatócsoport, 99–119.
- Márkus István 1979: *Nagykőrös*, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó
- Péterné Fehér Mária 2013: *Híres német családok Kecskeméten I.*, Kecskemét, Kecskemét MJV Német Települési Nemzetiségi Önkormányzata
- Péterné Fehér Mária 2015: *„Üdvözlégy Császáruk!” Ferenc József két látogatása Kecskeméten*, Kecskemét, Kecskemét Írott Örökségéért Alapítvány
- Romsics Ignác 2001: *Magyarország története a XX. században*, Budapest, Osiris Kiadó
- Szemes Mária (szerk.) 2012: *Megyei jogú városok*, KSH, <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/veszpremmjv10.pdf>
- Tímár Lajos 1993: *Vidéki városlakók. Debrecen társadalma 1920–1944*, Budapest, Magvető Könyvkiadó
- Torkos Veronika 1990: *Kecskemét társadalmi és urbanisztikai jellemzői*, Dinamikusan fejlődő középvárosok társadalmi és urbanisztikai szerkezete című kutatási téma. Témavezető: Vágvölgyi András. Budapest, MTA Szociológiai Kutató Intézete
- Torkos Veronika 1992: *Mezővárosi fejlődés, polgárosodás Kecskeméten*, In: Torkos Veronika – Kárpáti Zoltán – Vágvölgyi András: *Középvárosok a mérlegen*. Előadások a polgárosodásról, Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete, 3–17.
- Valuch Tibor 2001: *Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében*, Budapest, Osiris Kiadó